

Recenze a zprávy o literatuře

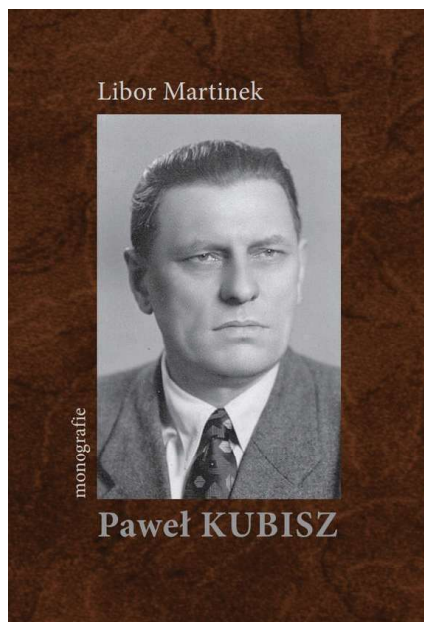
DOI 10.69108/cszm-b.2025.1.10

Dva životopisy významných polských spisovatelů z Těšínska

Libor MARTINEK, *Paweł Kubisz: Monografie*, Wrocław 2020, 457 s.
ISBN 978-83-7977-507-1

Libor MARTINEK, *Gustaw Morcinek: Monografie*, Wrocław 2023, 354 s.
ISBN 978-83-7977-761-7

Literární historik Libor Martinek dospěl v sérii životopisů polských spisovatelů z Těšínska ke dvěma kontroverzním postavám, které v první polovině 20. století dosáhly nadregionálního ohlasu své tvorby. Paweł Kubisz, rodák Konské u Trince, dosáhl na konci 30. let velkého ohlasu svou básnickou tvorbou v regionálním nářečí. Gustaw Morcinek, původem z Karviné, se stal zase úspěšným prozaikem mistrně zobrazujícím industriální prostředí Těšínského Slezska. S určitým zjednodušením jde o příběhy dvou samouků, kteří se vypracovali z chudých dělnických poměrů do pozice pedagoga (absolvent učitelského ústavu v Bílsku-Bělé Morcinek) a novináře (redaktor polského tisku na Těšínsku Kubisz). Obě knihy byly vydány v češtině v polské Vratislavi. Přestože obsahují rozsáhlé citáty v polském jazyce, jsou orientovány na rozšíření znalostí u českého čtenáře, pro kterého nabízí i rozsáhlé překlady citovaných textů do češtiny.

Martinek nejprve vydal v polském akademickém nakladatelství životopis Pawła Kubisze (1907–1968), kontroverzního básníka, prozaika a dramatika, který proslul zejména buřičskými básněmi ze sbírky poezie *Przednówek* (Předžatví), publikovanými v místním nářečí v Českém Těšíně v roce 1937 (a po válce v Lodži v roce 1945). Zbytek Kubiszova díla, zejména próza a drama v duchu socialistického realismu z 50. let 20. století, je mnohem méně známý.

Kubiszova dramata nebyla realizována vůbec, próza otištěná na pokračování v jím vedeném časopise *Zwrót*, což byl případ románu *Czas ludzkiej krzywdy* (1954), zase nebyla vydána v úplnosti.

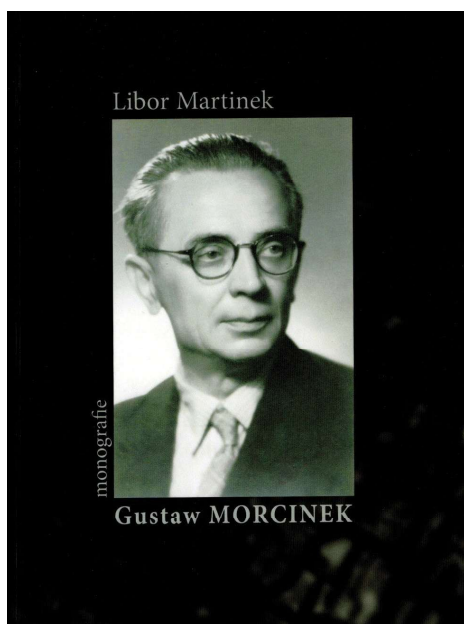
Nicméně Martinekův životopis ukazuje, že Kubisz nebyl jen tzv. básníkem jedné sbírky a menší znalost jeho děl po roce 1945 byla způsobena zejména sporností Kubiszovy povahy, jíž si získal mnoho nepřátel. Ke Kubiszově marginalizaci přispělo i odvolání ze všech funkcí z politických důvodů v roce 1959 a zbavení členství v kulturních institucích polské menšiny na Těšínsku (zejména v Polském kulturně-osvětovém svazu). Argumenty o Kubiszově neloajalitě a distancování zazněly i na přelomu 50. a 60. let též od českého svazu spisovatelů. Tehdy

byla ostravská pobočka vyzvána, aby se vyjádřila ke Kubisovu odvolání proti propuštění z pozice redaktora. Dříve, než mohla proběhnout v roce 1968 jeho rehabilitace, Kubisz zemřel v srpnu toho roku na infarkt. Po jeho smrti byly ještě knižně vydány lidové povídky a humoresky v těšínském nářečí *Zaszuwierzony świat* (1972). Kubiszova poslední sbírka *Dukaty z rulonu cierpkich lat*, kterou si prudce a nevybíravě vyřizuje účty se skutečnými i domnělými nepřáteli, je pak dohledatelná pouze v moderním online vydání (2004).

Jedním z důvodů velkého rozsahu Martinkova životopisu Pawła Kubisze je zřejmě fakt, že autorovi se podařilo získat přístup ke spisovatelově pozůstalosti uložené u jeho potomků a mnoho pramenů v knize proto obsáhle cituje a zevrubně komentuje. Několik desítek stran Martinek také věnoval edici Kubiszovy korespondence, mimo jiné s Gustawem Morcinkem.

Literární historici Kubisze obvykle nazývají „básníkem vzdoru a hněvu“. Jádrem jeho tvorby, psané částečně ve slezském dialektu, reflektovalo sociální a národnostní problémy, hlavně problematiku utlačování dělnických a vesnických vrstev obyvatelstva v 19. a 20. století. Nejvíce původních poznatků přináší třetí oddíl Martinkovy knihy, který je po podrobném vylíčení životopisu a básnické tvorby věnován Kubiszovu prozaickému a dramatickému dílu. Zde Martinek vycházel z velké části z nevydaných pramenů. Kubiszův životopisec se také snaží rozklíčovat příčiny a dobové pozadí Kubiszovy perzekuce od druhé poloviny

50. let do jeho smrti v srpnu 1968. Martinkova střízlivě formulovaná snaha o co největší záběr a využití dosud nepublikovaných pramenů vede místy k nadměrné podrobnosti výkladu, který se rozpadá do několika desítek podkapitol. Čtenář se tak leckdy o bouřliváckém spisovateli dozvídá i to, co by radši nevěděl. Můžeme však souhlasit s tvrzením životopisce, že Kubiszovy životopisné peripetie jsou leckdy zajímavější než výsledné dílo. V konkrétních případech Kubiszova přehnaná osobní projekce do vlastního textu v podstatě znemožnila vydání některých jeho děl. Zvláště pokud si Kubisz, jako v případě komunistického havíře Karola Klimszi z Petřvaldu, vybral záměrně nejednoznačnou hlavní postavu atentátníka-mstitele pro údajný román *Čas lidské křivdy* z let 1954–1957, aby se pak v textu zabýval ve značně subjektivní reportážní rovině víc okolnostmi svého pátrání než samotným Klimszou.

Poněkud šťastnější osudy a trvalejší ohlas díla potkaly prozaika Gustawa Morcinka (1891–1963). Vydán v češtině monografií o tomto velmi produktivním polském spisovateli je sice záslužný, ale nevděčný úkol. Záměrně píšeme „polský spisovatel“, protože na Morcinkovi kromě místa narození (24. srpna 1891 v Karvině jako Augustyn Morcinek) není českého vůbec nic. Jestliže v životopisném medailonu Pawła Kubisze opavský literární vědec Libor Martinek osvětlil životopisné peripetie polského spisovatele na Těšínsku a Ostravsku, který v českém prostředí strávil většinu života, Morcinek jako spisovatel a člověk patřil místy pobytu, myšlenkami i činy vlastní volbou zcela Polsku a Polákům. Podstatným rozdílem oproti

předchozím Martinkovým monografiím o polských spisovatelích z Těšínska je proto fakt, že Morcinkovo dílo bylo jen minimálně reflektováno v české literatuře a kultuře. Kromě Martinka byli v minulosti jeho popularizátory např. literární historici Milan Rusinský nebo František Všetíčka.

Může nás sice zmást skutečnost, že Morcinkovi na českém, potažmo na československém území, knihy vycházely, ale s výjimkou slovenských překladů *Dvou korun* (1950) a *Černé Julky* (1986) šlo dlouho téměř výhradně o publikace v polštině. Zařadit takového spisovatele do kontextu české literatury je pak velmi složitý úkol, když v českých překladech jeho dílo téměř není k dispozici. Polské odborné i popularizační literatury k životu a dílu tohoto prozaika, dramatika a publicisty naproti tomu existuje velké množství, neboť jde o reprezentativního spisovatele regionu Těšínska.

Libor Martinek, autor monografie o Morcinkovi, tuto životopisnou literaturu týkající se Morcinka pečlivě rozebírá a interpretuje pro českého čtenáře, neboť jde o první souhrnnou knihu v češtině o této kontroverzní postavě polského písemnictví na Těšínsku. Martinkovo komentování a korigování názorů jeho předchůdců z řad literárních historiků vyústí místy i ve srovnávací exkurz. Tak je to například v zajímavé podkapitole, kde komparuje Morcinka s Vojtěchem Martínkem – českým spisovatelem, pocházejícím ze stejného regionu a zpracovávajícím krajskou tematiku. Stejně jako v případě předchozích životopisů těšínských spisovatelů publikoval Martinek o Morcinkovi několik přípravných studií a přeložil do češtiny i ukázky z jeho díla (např. *Jak horník Bulandra přelstil čerta*; 2012).

V polskojazyčném prostředí, včetně Poláky obydleného českého území, je Morcinek známým autorem, i když v současnosti již zřídka čteným. Na jeho díle je oceňován způsob, jakým vykresluje hornické prostředí a rázovitost jazykově a sociálně komplikovaného regionu východního Slezska. V českojazyčném prostředí je však znalost Morcinka a jeho díla zpravidla spojena také s negativní konotací spisovatelova celoživotního vyhoštění protičeského postoje, který byl do očí bijící již v dvoudílném románu *Wyrąbany chodnik* (*Vytěžená štola*; 1931–32) a vyvrcholil tendenčním románem *Maszerować!* (*Pochodovat!*; 1939) napsaném v období obsazení Těšínska Polskem před druhou světovou válkou. Literární historik zabývající se odrazem identity regionu v literatuře Morcinka pominout nemůže, ale obsah Martinkovy důkladné knihy jen potvrzuje, jak moc Morcinek byl a stále je vzdálen českému čtenáři.

Čtenáře čeká v případě Morcinkova biografie mírně odlišná struktura knihy než u předchozích Martinkových monografií autorů z Těšínska. Také edice korespondence v tomto případě absentuje, protože Morcinkova pozůstalost je dostupná ve skočovském muzeu. Martinek totiž dříve v případě „zaolžanských“ spisovatelů zveřejňoval hlavně dopisy držené v soukromých rukou mimo paměťové instituce. Vzhledem k tomu, že Morcinkův osobní fond spravuje polská veřejná instituce, litujeme absenci obvyklé obrazové přílohy, s výjimkou fotografie na obálce. Na konec knihy je však zařazen aspoň genealogický dovětek k Morcinkově rodině.

Pro historika jsou nejzajímavějšími partiemi obou knih informace, jakým způsobem Kubisz a Morcinek jednali v dějinných okamžicích, které proti sobě svedly Čechy a Poláky. V obou případech to nepřináší radostné poznání. Morcinek svou jasnou volbu učinil již po první světové válce, kdy se angažoval jednoznačně pro Polsko a odstěhoval do polské části rozděleného Těšínska. Kubisz se pak k polským autoritám uchýloval tehdy, když si v Československu nadělal problémy. Přestože tedy byli Kubisz a Morcinek nejúspěšnějšími polskými spisovateli Těšínského Slezska ve 30. až 50. letech 20. století, zůstávají zároveň (spolu s Ondrou Łysohorským) postavami značně spornými.

Jiří Šil